

Predlog preporuka Radne grupe NKEU za Poglavlje 27 Nacrt Programa zaštite zemljišta 2026–2032.

(utvrđenih na proširenom sastanku RG u Vrbasu, Zaštita zemljišta i regenerativna poljoprivreda – od javnih politika do lokalnih rešenja, 26.08.2026. godine)

1. Uskladiti Program i budući sistem monitoringa sa novom EU Direktivom o monitoringu i otpornosti zemljišta, ali Program ne svesti samo na monitoring

Direktiva (EU) 2025/2360 već je stupila na snagu, države članice treba da je prenesu do 16. decembra 2028, a prva procena zdravlja zemljišta treba da bude završena do 17. decembra 2031. To se gotovo idealno poklapa sa periodom ovog Programa.

Program zaštite zemljišta 2026–2032. treba eksplicitno postaviti kao instrument pripreme Republike Srbije za usklađivanje sa Direktivom (EU) 2025/2360 o monitoringu i otpornosti zemljišta, uz jasno razdvajanje obaveza koje se odnose na monitoring i procenu zdravlja zemljišta od mera neposredne zaštite, prevencije degradacije i obnove zemljišta.

2. Postojeće podatke koristiti za hitno određivanje prioriternih područja i započeti preventivne mere zaštite zemljišta na tim područjima

Program zaštite zemljišta ne treba da polazi od pretpostavke da stanje zemljišta u Republici Srbiji nije poznato do uspostavljanja nove monitoring mreže. Agencija za zaštitu životne sredine već raspolaže višegodišnjim podacima o eroziji, sadržaju organske materije, kontaminiranim lokacijama i hemijskom zagađenju zemljišta, dok Republika Srbija kroz izveštavanje prema UNCCD već prati degradaciju zemljišta, promene zemljišnog pokrivača, produktivnost, organski ugljenik i sušu i ima utvrđene nacionalne LDN ciljeve. Programom i prvim Akcionim planom potrebno je zato odmah identifikovati prioriterna područja na osnovu postojećih podataka i započeti mere zaštite, paralelno sa uspostavljanjem nove monitoring mreže usklađene sa EU.

3. Za AP Vojvodinu uspostaviti poseban paket mera za sušu, eolsku eroziju i gubitak vlage iz zemljišta

Za područje AP Vojvodine potrebno je prioritarno razviti mere očuvanja vlage i organske materije u zemljištu, smanjenja eolske erozije i obnove mreže vetrozaštitnih i poljozaštitnih pojaseva, uz korišćenje postojećih domaćih istraživanja i neposrednih merenja eolske erozije.

Sastanak Radne grupe NKEU se realizuje u okviru projekta CEKOR „Civilno društvo za bolji Program zaštite zemljišta“. Projekat se realizuje u okviru projekta „EU Resurs centar za civilno društvo u Srbiji“ koji Beogradska otvorena škola sprovodi u partnerstvu s organizacijama civilnog društva: Novosadska novinarska škola, ENECA, Užički centar za prava deteta, Nova planska praksa, Sigurne staze, Mladi poljoprivrednici Srbije i međunarodnim partnerom, fondacijom Fridrih Ebert (Friedrich Ebert Stiftung). Projekat je podržan od strane Evropske unije i biće realizovan u periodu od 2023. do 2026. godine.

4. U Program uključiti zemljište pogođeno požarima kao posebnu kategoriju za hitnu procenu i obnovu i zabranu njegove prenamene

Program i Akcioni plan treba da predvide protokol za hitnu procenu stanja zemljišta nakon velikih šumskih i drugih požara i mere njegove obnove, uključujući procenu gubitka organske materije, erozionog rizika i sposobnosti infiltracije i zadržavanja vode, kao i prioritetnu obnovu vegetacionog pokrivača. Takođe, potrebno je uvesti u program zabranu prenamene opožarenog zemljišta, kako požari ne bi mogli da budu iskorišćeni kao osnov za promenu namene zemljišta i ostvarivanje drugih interesa na opožarenim površinama.

Deliblatska peščara je nažalost aktuelan primer zašto to treba. Požar traje nedeljama i zahvatio je hiljade hektara.

5. Spaljivanje žetvenih ostataka tretirati kao pitanje zaštite zemljišta, a ne samo kao pitanje požara

Akcionim planom predvideti program prevencije spaljivanja žetvenih ostataka koji povezuje kontrolu, savetodavni rad i podsticaje poljoprivrednicima za vraćanje organske materije u zemljište, uz jasno definisane obaveze lokalnih samouprava, poljoprivrednih stručnih službi i nadležnih inspekcija.

6. Povezati zaštitu zemljišta sa upravljanjem vodama i klimatskom adaptacijom — posebno sa sušom i poplavama, navodnjavanjem i odvodnjavanjem

Program treba da predvidi mere očuvanja i unapređenja vodnog režima zemljišta, uključujući održivo navodnjavanje i odvodnjavanje, kao i očuvanje infiltraciono-retencionog kapaciteta zemljišta kao jednu od ključnih mera klimatske adaptacije, sa ciljem povećanja zadržavanja vode u zemljištu, smanjenja površinskog oticanja i erozije i povećanja otpornosti poljoprivrede na sušu. Mere Programa uskladiti sa Programom prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove i dokumentima upravljanja vodama.

7. Lokalnim samoupravama dati jasnu ulogu — ali im ne prebacivati obaveze bez novca

Za svaku meru Programa koju sprovode jedinice lokalne samouprave potrebno je utvrditi njihove konkretne obaveze, minimalne stručne kapacitete, izvor finansiranja i način izveštavanja. Nove obaveze lokalnih samouprava ne treba propisivati bez odgovarajućih transfera, nacionalnih fondova ili dostupnih EU i drugih izvora finansiranja.

Ovo je posebno važno jer i sama EU Direktiva traži da države odrede nadležne organe na odgovarajućim nivoima za izvršavanje obaveza.

8. Ministarstvo mora imati jasnu odgovornost za finansiranje Programa, a ne samo za njegovo pisanje

Akcioni plan treba da sadrži procenu potrebnih finansijskih sredstava za svaku meru i da odredi instituciju odgovornu za obezbeđivanje sredstava iz budžeta Republike Srbije, budžeta AP Vojvodine, lokalnih budžeta, IPARD-a i drugih pretpripravnih i EU fondova, međunarodnih fondova i primene principa „zagađivač plaća“. Ministarstvo nadležno za zaštitu životne sredine treba da bude koordinator finansiranja Programa, a ne da odgovornost za pronalaženje sredstava ostane pojedinačnim JLS.

EU već tretira podršku farmerima i upravljačima zemljišta kao sastavni deo novog pristupa zdravlju zemljišta, a CAP povezuje zaštitu zemljišta sa savetodavnim sistemom i ruralnim razvojem, što znači da ovde treba uključiti i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.

9. Poljoprivrednik ne sme postati samo objekat novih obaveza — mere zaštite zemljišta moraju biti povezane sa podsticajima i savetodavnom podrškom

Nove zahteve u pogledu konzervacijske obrade, organske materije, zaštitnog vegetacionog pokrivača, vetrozaštitnih pojaseva i drugih mera treba povezati sa sistemom poljoprivrednih podsticaja, IPARD-om, budućim agroekološkim/eko-šemama i besplatnom stručnom podrškom poljoprivrednim gazdinstvima.

To je veoma blisko EU modelu: EU izričito govori o podršci farmerima i soil managers, a CAP savetodavni sistem treba da pomaže farmerima i u primeni održivog upravljanja zemljištem i pristupu podršci.

10. Uspostaviti jasan lanac odgovornosti: ko meri → ko proglašava problem → ko nalaže meru → ko finansira → ko sprovodi → ko proverava rezultat

Program treba dopuniti jasnim modelom upravljanja njegovim sprovođenjem, kojim će za svaki ključni degradacioni proces biti određeno ko prikuplja podatke, ko procenjuje rizik, ko donosi odluku o prioritetoj intervenciji, ko obezbeđuje sredstva, ko sprovodi meru i ko kontroliše njen rezultat. Posebno treba definisati odnos Republike, AP Vojvodine i jedinica lokalne samouprave.

Sastanak Radne grupe NKEU se realizuje u okviru projekta CEKOR „Civilno društvo za bolji Program zaštite zemljišta“. Projekat se realizuje u okviru projekta „EU Resurs centar za civilno društvo u Srbiji“ koji Beogradska otvorena škola sprovodi u partnerstvu s organizacijama civilnog društva: Novosadska novinarska škola, ENECA, Užički centar za prava deteta, Nova planska praksa, Sigurne staze, Mladi poljoprivrednici Srbije i međunarodnim partnerom, fondacijom Fridrih Ebert (Friedrich Ebert Stiftung). Projekat je podržan od strane Evropske unije i biće realizovan u periodu od 2023. do 2026. godine.

11. Uvesti posebne preventivne mere zaštite zemljišta na područjima postojećih i planiranih rudarskih aktivnosti i lokacijama rudarskog otpada

Program i Akcioni plan treba da predvide procenu rizika i monitoring zemljišta u zonama uticaja postojećih i planiranih rudarskih aktivnosti, prerade mineralnih sirovina i lokacija rudarskog otpada, mere sprečavanja širenja kontaminacije, kao i utvrđivanje prioriteta za sanaciju, remedijaciju i rekultivaciju. Podatke Katastra rudarskog otpada potrebno je povezati sa informacionim sistemom zemljišta i koristiti za određivanje prioriternih lokacija za monitoring i primenu mera zaštite.

Образложење: Санација већ контаминираних локација не може бити једини одговор Програма на притиске рударских активности. Заштита земљишта мора обухватити и превенцију деградације и контаминације пре настанка штете, посебно имајући у виду постојеће и планиране рударске активности.

Sastanak Radne grupe NKEU se realizuje u okviru projekta CEKOR „Civilno društvo za bolji Program zaštite zemljišta“. Projekat se realizuje u okviru projekta „EU Resurs centar za civilno društvo u Srbiji“ koji Beogradska otvorena škola sprovodi u partnerstvu s organizacijama civilnog društva: Novosadska novinarska škola, ENECA, Užički centar za prava deteta, Nova planska praksa, Sigurne staze, Mladi poljoprivrednici Srbije i međunarodnim partnerom, fondacijom Fridrih Ebert (Friedrich Ebert Stiftung). Projekat je podržan od strane Evropske unije i biće realizovan u periodu od 2023. do 2026. godine.